

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ ЗА ЧАСІВ НАМІСНИКА ГАЛИЧИНИ В. КОРИТОВСЬКОГО

Окрім Галицького сейму в політичному візерунку Австро-угорської імперії важливе місце відводилося наміснику. Переважно намісниками провінції були поляки. Серед найбільш відомих особистостей, що посідали цю посаду відзначимо А. Голуховського, К. Бадені, А. Потоцького, М. Бобжинського. Їх діяльність знайшла відображення в українській та польській історіографії. Заслужує на увагу й постать В. Коритовського, діяльність якого приходить на початок Першої світової війни. Разом із тим, в силу різних обставин його персоні приділено недостатньо уваги в дослідженнях істориків обох країн. Дана стаття є намаганням усунути цей недолік. На підставі зібраного і опрацьованого джерельного матеріалу та наявних публікацій, ми намагалися відтворити ключові здобутки В. Коритовського на посаді намісника Галичини.

Ключові слова: намісник, Галичина, В. Коритовський

Кучеренко А. А.

*Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
г. Николаев, Украина*

УКРАИНСКИЙ ВОПРОС ВО ВРЕМЕНА НАМЕСТНИКА ГАЛИЦИИ В. КОРИТОВСКОГО

Кроме сейма Галиции в политическом орнаменте Австро-венгерской империи важное место принадлежало наместнику. Преимущественно наместниками провинции были поляки. Среди наиболее известных личностей, которые занимали эту должность отметим А. Голуховского, К. Бадени, А. Потоцкого, М. Бобжинского. Их деятельность нашла отражение в украинской и польской историографии. Заслуживает на внимание и личность В. Коритовского, деятельность которого приходится на начало Первой мировой войны. Вместе с тем, в силу разных обстоятельств его персоне уделено недостаточно внимания в исследованиях двух стран. Данная статья есть попыткой устранить этот недостаток. На основании собранного и изученного источников и наличных публикаций, мы попытались изучить важнейшие достижения В. Коритовского на посту наместника Галиции.

Ключевые слова: наместник, Галиция, В. Коритовский

A. Kucherenko

*Petro Mohyla Black Sea State University,
Mykolaiv, Ukraine*

UKRAINIAN ISSUE IN TIMES OF V. KORYTOVSKYJ, THE GOVERNOR OF GALICIA

In addition to Galician Seym the governor took a significant place in the Austro-Hungarian Empire political pattern. The governors of provinces were mainly Poles. Among the most famous personalities who occupied this post A. Goluhovskij, K. Badeni, A. Pototskij, M. Bobzhynskij can be mentioned. Their activity is reflected in the Ukrainian and Polish historiography. Such personality as V. Korytovskij, whose activity is observed at the beginning of the First World War, deserves great attention. However, due to various reasons this person is paid insufficient attention to in the researches of historians of both countries. The article is an attempt to fill this gap. On the basis of the collected and analyzed materials and available publications, we tried to reproduce the key achievements of V. Korytovskij as the governor of Galicia.

Key words: governor, Galicia, V. Korytovskij

Результатом «Весни народів» на теренах Австрійської імперії стало запровадження для управління Галичини посади намісника. Його призначав австрійський імператор в

переважній більшості з числа великих польських магнатів. Намісник був наділений широкими повноваженнями. Першим намісником Галичини з 1849 по 1859 рік був

граф А. Голуховський. Згодом він обіймав цю посаду з 1866 до 1868 року і з 1871 до 1875 року. Загалом, окрім А. Голуховського, перелік галицьких намісників у хронологічному порядку є наступним:

- граф О. Менсдорф (1861–1864),
- барон Ф. Паумгартен (1864–1866),
- барон П. Поссінгер (1868–1871),
- граф Альфред Потоцький (1875–1883),
- П. Залеський (1883–1888),
- К. Бадені (1888–1895),
- князь Є. Сангушко (1895–1898),
- граф Л. Пінінський (1898–1903),
- граф Анджей Потоцький (1903–1908),
- професор М. Бобжинський (1908–1913),
- В. Коритовський (1913–1915),
- генерал Г. Коллярд (1915–1916),
- барон Е. Діллер (1916–1917)
- граф К. Гуйн (1917–1918).

Якщо діяльність намісників Галичини А. Голуховського, К. Бадені, А. Потоцького і М. Бобжинського отримала висвітлення у вітчизняній [1-2] та польській історіографії [3-4], то постать В. Коритовського ще потребує ґрунтовних досліджень. «Д-р Витовт Коритовський є дев'ятим, зглядно десятим поляком на уряді галицького намісника, від коли Галичина належить до австрійської держави» [5]. Характерно, що конфліктні відносини, що наростали між поляками і українцями у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття впливали на лінію поведінки намісників. «Їх агрегували й артикулювали українські політичні актори, які обстоювали той варіант політичного консенсусу з поляками, який базувався на їхній участі в державному управлінні й запровадженні автономії» [6, с. 1].

Змінивши на посаді намісника М. Бобжинського, який на піку протистояння подав у відставку, В. Коритовський намагався дотримуватися зваженої політичної лінії і не давати сторонам приводів для нових загострень. Одним із елементів демонстрації його лояльності була участь у різного роду публічних заходах. Так 13 грудня 1913 року, у Львові по вулиці Мохнацького, 42 (згодом Драгоманова, 42), в присутності великої кількості діячів церкви, галицької інтелігенції, культурної та наукової еліти, іноземних гостей, митрополит Андрей подарував Національний музей українському народу, промовивши «Во ім'я Боже,

відкриваючи Національний музей, передаємо все це нашому народові, нашій молоді, теперішній і будучій, – щоб цей наш Національний Музей став осередком культурної та наукової праці». Під час урочистостей А. Шептицький також проголосив програмну промову про необхідність збереження пам'яток української культури. У цей день українська преса, під гаслом «Нове надбання нашої національної культури в Галицькій Україні» офіційно оголосила про знакову історично-культурну подію, яку А. Шептицький влаштував у Львові, віддавши архітектурний комплекс по вулиці Драгоманова, 42 із зібраною колекцією українського мистецтва народові. На знаменній події, яка відбулася у колонному залі палацового будинку були присутні багато запрошених гостей – зокрема: галицький намісник (губернатор) Вітольд Коритовський, перший намісник Галичини, польський магнат, граф Агенор Голуховський, єпископи Перемишський – Константан Чехович та Станіславський – Григорій Хомишин, журналіст, письменник, віце-президент Львова – Тадеуш Рутовський, професор Михайло Грушевський, Іван Франко та багато інших [7].

Не нехтував своєю присутністю намісник й інші важливі для українців заходи. Газета «Діло» опублікувала 29 червня 1914 року статтю про свято за участю стрілецьких підрозділів на якому був присутній намісник Галичини В. Коритовський.

«У фокусі українці-поляки, який виявився найбільш конфліктогенним з-поміж тандемів рівностатусних етнічних меншин у «галицькому» сюжеті дослідження взаємодії етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867-1914 років, привертають увагу засоби внесення конструктивного начала в міжетнічну взаємодію. Їх багато: ймовірні ініціативи включають спектр від адресних звернень, укладання угод чи домовленостей – до публікацій у періодичній пресі. Саме в останній, як основному тогочасному засобі суспільної комунікації, відбувалося й публічне обговорення тих проблем, які стали каменем спотикання в українсько-польських стосунках. Оскільки на характер етнополітичної поведінки українців і поляків у досліджуваний період постійно впливав фактор претензій на спільну територію проживання, то

визначальними були вимоги українців стосовно запровадження територіальної автономії в регіоні їх ареального проживання» [8, с. 44].

На початку 1914 року В. Коритовський з активною підтримкою віденського уряду та посередницькою діяльністю українського греко-католицького митрополита А. Шептицького схилив польських націоналістів погодитися прийняти нову виборчу ординацію, за якою українцям надавалось 27,2 % місць у Галицькому крайовому сеймі. «*Gazeta Lwowska*» одержала з Відня телеграму наступного змісту: «Намісник д-р Витовд Коритовський прибув вчора до Відня, щоби здати справу президентови міністрів про соймову виборчу реформу й обговорити справу дальшої запомогової акції для Галичини. Всякі лучені з сим виїздом комбінації, а передівсім піднесена одною часописею вістка про мнине обняте д-ром Коритовським теки міністерства скарбу – як кореспондент *Gazetu Lwowskiej* довідується з компетентного жерела – позбавлені всякої основи» [9].

Фактом є те, що українцям при підтримці намісника вдалося добитися гарантування своїх національних прав під час виборів до Галицького сейму. «І дійсно, в трудних обставинах — попередний галицький Сойм під напором домагань обох суспільностей з усіх сторін краю, довів до першої основи компромісової реформи, звівши під руководством намісника краю д-ра Бобжинського – розбіжні думки більшости Сойму до спільного завдання: життя обох народів в краю і австрійській державі. Одначе, попередний Сойм не зумів ще довести до кінця справу виборчої реформи, і тому вибрали оба народи сей Сойм під виразним кличем соймової реформи виборчої. Новий намісник краю д-р Коритовскі при участі президента міністрів графа Штірка підняв змінені в дечім основи компромісового проекту, змагаючи до приєднання всіх груп соймових, але проте невіривнані ще різниці по обох сторонах довели справу до часового застою, з котрого вивели її змагання і заходи української сторони при благороднім посередництві нашого митрополита графа Шептицького. Вкінці, обі сторони засіли до спільної наради та дорогою безпосередних переговорів – представники обох народів

взаємно довершили діло соймової реформи виборчої під знаменем порозуміння обох народів» [10, с. 69]. «Це був значний успіх як польської, так і української політики. Схвалення нової виборчої ординації з прийнятною для української сторони кількістю сеймових мандатів та згода польських політичних партій і їх парламентських об'єднань на відкриття українського вищого навчального закладу в Галичині стали основою польсько-української угоди, яка створила політичний фундамент для стабілізації міжнаціональних суперечностей у східній провінції Австро-Угорської імперії. Заключення польсько-української угоди хронологічно майже співпало з початком першої світової війни, яка перешкодила реалізації правно-політичних засад прийнятих домовленостей [11].

В. Коритовському випало бути на чолі Галичини, коли розпочалася Перша світова війна. «Несподівана вістка прийшла до Львова 28 червня 1914 року, саме в той момент, коли на площі Сокола-Батька відбувався величавий Ювілейний Шевченківський Здвиг українських сокільських і січових організацій Галичини під керівництвом професора Івана Боберського, Омеляна Гузара і Йосифа Доманика. Ентузіазм громадянства, що побачило в них майбутніх реалізаторів найвищих національних ідеалів, був безмежний. В ньому взяли участь більше 12 000 делегатів. На святі були присутні тодішній намісник Галичини В. Коритовський, командант львівського корпусу генерал Колошварі, делегати інших слов'янських народів. Того дня у Сараєво, столиці Боснії, окупованої Австрією, загинув від рук сербських змовників наступник престолу, принц Франц Фердинанд з дружиною Софією. Сараєвська трагедія стала початком великої світової завірюхи, що давно вже визрівала у дипломатичних колах Антанти і Центральних держав» [10, с. 69].

Розгортання бойових дій та підризна діяльність русофілів обумовили підозри центральної влади стосовно антидержавної позиції українців, що обумовило розгортання каральних дій стосовно українського населення. Виникали також підозри, що місцева влада з метою приборкання українського національно-визвольного руху, сприяє діяльності русофілів. «Зважаючи на

ворожу пропаганду з боку Росії, Л. Андріан докоряв центральному управлінню за його пасивність до дій польської адміністрації на чолі з намісником В. Коритовським, які у Східній Галичині вели наполегливу колонізаційну політику, підтримували на шкоду Австрії москвофільський рух, кидаючи колоди під ноги українцям у їхній національно-освідомлюючій праці та поборюванні москвофільства» [12, с. 74].

Масові арешти, публічні страти, терор проти широких верств населення не могли не викликати обурення і протести. Так, митрополит А. Шептицький у достатньо гострій формі виступив проти таких дій австрійської влади і військових і від імені греко-католицької Церкви звернувся до намісника із відповідною заявою. В підтримку позиції митрополита виступили Перемишльський єпископ К. Чехович і Станіславський – Г. Хомишин [13, арк. 13, 17]. «З початком масових арештів для захисту мирного населення від сваволі цивільних і військових властей керівництво Головної Української Ради звернулося 22 серпня 1914 року до намісника В. Коритовського з відповідною заявою [14, с. 138]. Вищі греко-католицькі духовні ієрархи пов'язували репресивні дії влади, не стільки з позицією офіційного Відня, скільки з антиукраїнською діяльністю польських політичних сил в краї, яка покликана була компрометувати українців перед австрійським урядом і творити з них неблагоннадійний елемент. Зокрема, митрополит А. Шептицький в листі до доктора Олесницького датованому 22 серпня 1914 року писав: «... проти нас ведуть акцію ті, що підтримували москвофільство в краї, а тепер арештують наших найкращих і невинних людей; про ув'язнення москвофілів говорять, що це внаслідок доносів українців. Водночас переконують військові структури, що українці і москвофіли в однаковій мірі не заслуговують на довір'я. В цьому безголовому замішанні готують українцям винищення. Коритовський діє хитро супроти українців, і тому він небезпечний» [15, арк. 54].

Про хибну політику центральної влади стосовно українців зазначалося у доповідній записці легатійного австрійського радника

барона Л. Андріана «Значення української проблеми для закордонної політики Австрії», яка була датована 2 квітня 1914 року. Зважаючи на ворожу пропаганду з боку Росії, він докоряв центральному управлінню за його пасивність до дій польської адміністрації на чолі з намісником В. Коритовським, які у Східній Галичині вели наполегливу колонізаційну політику, підтримували на шкоду Австро-Угорщині москвофільський рух, кидаючи колоди під ноги українцям у їхній національно-освідомлюючій праці та поборюванні москвофільства. У записці наголошувалось, що поширення москвофільського руху може згодом дати привід Росії до агресії проти Австро-Угорщини, а це може довести монархію до катастрофи [16]. Так вперше австрійський державний муж оцінив українське питання, яке набрало міжнародного значення.

Наміснику разом із іншими місцевими чиновниками вдалося організувати населення регіону на боротьбу проти військ російського царату. Ця обставина не була проігнорована віденською владою. «Президент м. Львова Йосиф Найман одержав від намісника слідуєче письмо: Його ціс. і кор. Величество зволив прийняти з найвисшим вдоволенем вістку про повні запалу маніфестації кор. стол. м. Львова та поручив мені заявити Раді м. Львова свою найвисшу горячу подяку за ті сьвіжі прояви незахитаного привязання і жертвенної любови вітчизни. Відповідно до найвисшого поручення повідомляю про те Ясновельможного Пана президента. Ц. К. намісник Коритовський» [17, с. 7].

Разом із тим, намісник достатньо обережно ставився до ідеї формування українцями власних підрозділів. В кінці серпня до Львова прибув представник військового міністерства полковник кавалерії Молік, який мав на місці проінспектувати формування корпусу УСС. Галицький намісник граф В. Коритовський не розділяв ідею українського війська, а з приїздом Моліка австрійський уряд фактично погодився на формування українського легіону чисельністю до 5 тис. осіб.

В останні дні серпня 1914 року намісник, як і решта владної еліти зважаючи на загрозу окупації Львова російськими військами покинув місто [18, с. 168].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Демкович-Добрянський М. Потоцький і Бобжинський. Цісарські намісники Галичини 1903-1913 / Михайло Демкович-Добрянський. - Рим: Український Католицький університет св. Климента Папи, 1987.
2. Плекан Ю. Боротьба за реформу виборчого законодавства до Австрійського парламенту та Галицького сейму (кінець XIX - початок XX ст.). Монографія / Юрій Плекан. - Івано-Франківськ: Видавець Третяк І.Я., 2008.
3. Gruchala J. Rząd austriacki i polskie stronnictwa polityczne w Galicji wobec kwestii ukraińskiej (1890-1914) / Janusz Gruchala. - Katowice, 1988.
4. Grodziski St. Sejm krajowy galicyjski. 1861-1914 / Stanislaw Grodziski. - Warszawa: Wyd-wo Sejmowe, 1993.
5. Діло – 1913. – 28 серпня
6. Основи польсько-українського порозуміння // Діло. – 1911. – 7 серпня (25 липня).
7. Монолатій І. «Галицький» компроміс 1914 року: старт чи фініш українсько-польського примирення.
8. Кугутяк М., Вітенко М. Українська національна ідея в Галичині в контексті польсько-української боротьби за виборчу реформу 1900-1914 рр. / Микола Кугутяк, Микола Вітенко // Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. - Івано-Франківськ, 2009. – № 15-16.
9. Діло. – 1914. – 20 лютого. – С. 5 // Повний текст на сайті Львівської міської ради:<http://city-adm.lviv.ua/lvivhistory/lviv-100-years-ago/139-20-liutoho-1914-roku>
10. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. – Львів: Друк. Василян, 1926.
11. Михальський Ю.В. Ставлення польських суспільно-політичних сил до українського питання в Галичині на початку XX століття (1902-1914) // Автореф... дис. канд. іст. наук. – Львів, 1998.
12. Мазур О.Я., Сухий О.М. Українське населення Галичини на початку першої світової війни : репресивні акції австрійської влади // 2000. – С. 73-78
13. ЦДІА України у Львові. – Ф.146. – Оп.4. – Спр.3090.
14. Талергофський альманах. – Львов, 1932. – Вып. IV. – Ч.11.
15. ЦДІА України. – Ф.361. – Оп.1. – Спр.220. – Арк.185.
16. Лисяк-Рудницький І. Нариси з історії нової України. – Львів, 1991.
17. Діло. – 1914. – 4 серпня. – С. 7 // <http://novosti.ternopil.ua/4-августа-1914-г-Львов-100-лет-тому>
18. Вінник О. Чутки під час російської окупації Львова 1914-1915 років // Вісник Львів. ун-ту. – Серія іст. – 2009. – Вип.44. – С. 162-176.
19. За ред. Підкови І. З., Шуста Р. М. Довідник з історії України. — К: Генеза, 2001. — ISBN 966-504-439-7
20. Попередники намісника Коритовського // Діло, 28.05.1913
21. Аржуша О. Г. Галицьке намісництво // Енциклопедія історії України. — Т. 2. — К.: Наукова думка, 2005., стор. 31
22. Grzybowski K. Galicja 1848–1914. Historia ustroju politycznego na tle historii ustroju Austrii. Kraków-Wrocław-Warszawa, 1959 (пол.)
23. Кульчицький В. С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX — на початку XX ст.). Львів, 1965
24. Grodziski S. Zarys ustroju politycznego Galicji. // в кн.: Galicja i jej dziedzictwo, t. 1. Rzeszów, 1994 (пол.)
25. Мудрий М. Галицькі намісники в системі українсько-польських взаємин (1849–1914) // «Вісник Львівського університету. Серія історична», 1998, вип. 33
26. Львівський обласний державний архів. – Ф. 350. – Оп.1
27. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові). – Ф.146. – Оп.4. – Спр.5887. – Арк.1,105,107-108,110.
28. Прикарпатская Русь.1914. – 21 ноябр.Талергофський альманах. – Львов, 1924. – Вып.1. – С.43.Берест І. Р. Соціальне становище населення Східної Галичини і Західної Волині в роки Першої світової війни / Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. – Львів, 2009.Кучера І. В. Політика російської окупаційної адміністрації в Східній Галичині у 1914-1917 рр.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. – Чернівці, 2005. – С.36.
29. Переговори – зірвані! // Діло. - 1912. – 10 лютого (28 січня). – С. 1-2
30. Польсько-українські переговори // Діло. – 1912. – 5 лютого (23 січня). – С. 1.
31. Rząd a sejmowa reforma // Czas. – 1912. – 4 lutego. – S. 1.
32. Польсько-українські переговори // Діло. – 1912. – 5 лютого (23 січня). – С. 1-2.
33. Tomczyk R. Radykalowie i socjaldemokraci. Miejsce i rola lewicy w ukraińskim obozie narodowym w Galicji 1890-1914 / Ryszard Tomczyk. – Szczecin: ZAPOL, 2007. – S. 532.

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Котляр Ю. В.*, д.і.н., проф.; *Сінкевич Є. Г.*, д.і.н., проф.